

PROSA OG POESI

(Agertidslen) med de champagnefarvede frødund samlede i kurven som malerpensler (a); den blege, galdefarvede høstidsel [kåltidsel] viser sig på våde steder, den ser ud som om den har groet i en kælder (b) *Johannes V. Jensen* (1); ranke kærtidsler med violette faner på de slanke lanser (a), store tidsler med strittende morgenstjerner som for at holde orden på mængden; falanker af sværtbevæbnede harniskklædte tidsler; vældige tidslers lette fnug sejler som båret af solstrålerne rundt i stilheden (b) *Achton Friis* (2); dens frø flyver som den letløbende sladder. Ingen véd, hvor det kommer fra, det sejler gennem luften i de klare høstdage så let og strålende som en vittig, morsom, onskabsfuld bemærkning; men dér, hvor det falder til ro, slår rod, dér kan det volde ubodelig skade *Jens K. Jørgensen* og *K. Hee Andersen* (3).

H. C. Andersen fandt ved Basnæs 1869 et pragt-eksemplar af en tidsel, »jeg måtte tegne den ned i en digtning«, og kort efter skrev han eventyret »Hvad tidselen oplevede«.

Forhærdede tidselgemytter · så stive som torne og støtter, · hvi holder I Eder så ranke, · I stoltheds fordærvede tanke! *H. A. Brorson* 1732. I en krog i haven står du · simpel, grå, forskudt, beskeden. · Kun et glimt af solen du får · i dit fordringsløse Eden *Hans Hartvig Seedorff* (4). Tidselen hilser · og svinger sin røde hat *Axel Holst* (5); se tidselen, hvor den knejser · og soler sin kalot; · den stolt sit hoved rejser · som markens vilde drot *Ole Olsen* (6), med knejsende holdning i sin pansrede dragt · stod en kæmpe-mæssig tidsel ved leddet vagt *Peder R. Møller*

Illustration af Lorenz Frölich til H. C. Andersens eventyr »Hvad tidselen oplevede«.

(7). Hvilke tidsler, strunke som drabanter! · Hvert et blad af irgrøn kobber skåret. · Frøet dog i sine stive kapsler · er så blødt og hvidt som uld på fåret *Otto C. Fønss* (80). Søens ensomme vind omhvirvler tidselens skæg *St. St. Blicher* 1807; tidseltoppen dunes, · som om det var til bomuldshøst, · og hasselnødde bruner · til alle småfolks lyst *Chr. Richardt* (9). Agnes var så lys og skøn og let · som et tidsel fnug *Nis Petersen* (10).

Harald Herdal, Tidsel (11).

LITTERATUR: (1) a 433x 47; b 433s 103; (2) a 269 3,323; b 269b 62,119,131; (3) 462 73f; (4) 821f 6; (5) 395 27; (6) 686 53; (7) 627 49; (8) 283e 66; (9) 766e 91; (10) 715b 100; (11) 370d 88-91.

Korbendikt, *Cnicus benedictus*

Tidsellignende, indtil 40 cm høj og stærkt forgrenet plante med lancetformede, bugtede, groft takkede og tornede blade, der kan være noget uldhårede og klæbrige; de store bleggule kurve er næsten skjult af højblade; mellem kurvbladernes pigge sidder en spindelvævsagtig filt.

Hjemmehørende i det østlige Middelhavsområde og herfra af benediktinermunke ført som lægeplante over Alperne og nordpå, hos os blev den sandsynligvis dyrket i Valdemartidens klosterhaver (1). Den nævnes 1609 som sæet i Antvorskov have (2), o. 1650 dyrkes den i haverne og det oplyses, at vintappere sjældent eller aldrig fremstiller bittervine uden at bruge denne urt (3), o. 1830 blev den nogle steder i VJylland dyrket til lægedom og ølbrygning – blandet med halvt humle var den »behageligere end malurt« (4).

Korbendikt, kardobenedikt slutningen af 1400-t–1912 betyder 'den velsignede tidsel', anvendt mod mange sygdomme (se nedenfor) jf. *velsignet tidsel* 1648–1887, *hvid bendikt* slutningen af 1400-t, 1514, roden er hvid i modsætning til den anden »bendiktsurt« = febernellerod (bd. 3), *lægetidsel*, *apotekertidsel* og *dokortidsel* o. 1870, *benediktinertidsel* 1912ff, Bornholm (5), frøene kaldt *Kristi kærner* (Hjørring; 6).

LITTERATUR: (1) 104 31; (2) 296 17,1901,266; (3) 697 1648,188; (4) 320b 1833,161; (5) 689 1,377f; (6) 348 63.

LÆGEMIDLER

Kildeskrifternes benedikt, benediktsurt etc. kan også gælde febernellerod bd. 3.

Korbendikt. Simon Paulli: *Flora Danica*, 1648.

Sigillum sanctæ Mariæ eller *benedicta* anføres mod blødende figenbylder (begyndelsen af 1400-t; 1).

Henrik Smid 1546ff (2): den knuste urt drukket med vin eller indtaget som pille uddriver mavens flegma. Planten renser brystet og blodet, er god mod svindsot. Vinafkog stiller tarmvrid, er sved- og mensesdrivende, opløser blæresten. Har man drukket den pulveriserede urt i vin eller vindekocht af planten, kan man – selv efter smitte – ikke skades af pesten de næste 24 timer, vin og pulver gives for »mavens urene koldesyg« og malaria. Nogle siger, at den knuste urt, dens saft eller en drik tilberedt af planten uddriver al gift. Korbendikt vand eller -saft dryppes i klø-

ende og røde øjne, den knuste urt lægges på brandsår, pestbylder og hugormebid, destilleret vand af planten har samme lægekraft. Der findes næppe noget bedre for kræft o.a. onde sår end korbendikt-saft og -destillat; kan anvendes til røgbad mod underlivet for at uddrive sten og menses.

Simon Paulli 1648, 188: af urt og frø tilbereder læger en afførende vin, der gives især mod skørbug. Planten kan kurere døvhed og tunghørighed. Korbendikt pulver, -sirup, -ekstrakt og -dekokt bruges mod alle koldesyer (feber) og navnlig mod malaria, dræber indvoldsorm. Er en af de bedste planter mod gift, saften snuses op i næsen, hvis den bløder som følge af pest. Enhver véd vel, at man ikke kender et bedre middel mod »slemme giftige sygdomme« end korbendikt; i pesttider og når pletfeber og børnekopper grasserer, skal patienterne have korbendikt pulver og det salt, »som efter kemisk kunst« er tilberedt af planten, i destilleret vand af den og sødet med dens sirup eller sukker. Man plejer at indgive frøene i varm vin, når »siden har ondt af leverens forstoppelse eller vejr« (tarmluft). Blomsternes vellugt synes at vederkvæge hjernen og hjertet.

Urt og frø er anført i farmakopeen 1772, urten sælges endnu på nogle apoteker. Indgår i »Tyge Brahes« recept mod pest, feber m.m. (1622; 3), te af bladene drikkes for appetitmangel, ildebefindende og mod tunghørighed (4).

Korbendikt er bestanddel af middel mod bleg-sot og lungelidelser (5), i en brystte (o. 1820), »præservativ tinktur« mod smitsom sygdom (1736) og brændevinsudtræk mod barselkvinders kvalme (6); urindrivende middel indtages i korbendikt vand, korbendikt m.m. sættes på brændevin for børns dårlige mave (o. 1700) (7), korbendikt pulver indgår i råd for børns kolik og mod koldfeber = malaria (o. 1820: 8), korbendikt vand med hyldeblomstspiritus (?) i en svededrik (9), for koldfeber drikkes korbendiktte (10), andre midler indtages i korbendikt vand (11), planten er komponent i sveddrivende drik mod malaria (1807; 12), korbendikt pulver i vinudtræk for værk og gigt (o. 1820: 8).

De knuste blade læger sår, også kræft (1807; 12), korbendikt pulver indgår i plaster på »sur bens-kade« og giftige ormebid (o. 1820: 13), kræft-sår, bullenskab m.m. bades med eller pålægges plantens saft og destilleret vand (14). Vinafkog af den friske urt blandes med svinefedt og hvedemel til salve på sår (15).

En te af de tørrede blade er til nutiden drukket som appetitvækker og som mavestyrkende mid-

Chr. Dalsgaards maleri »Fiskerens lille barn er sygt« beskriver et almuemiljø, hvor den moderne lægevidenskab har fortrængt ældre tiders folkemedicin.

del, planten anvendes ofte ved fremstilling af mavebitre og likør (16).

Korbendiktpulver nævnes blandt midler for hestens nældefeber og gulsot; gives svin, der æder gift (17), syge får skal have dekokt af korbendikt, strandmalurt og humle, bundter af korbendikt ophænges i fårestien (1833; 18).

»Vild salvie« og korbendikt hængt i øltønden gør øllet velsmagende (1600-t; 19).

LITTERATUR: (1) 15 66; (2) 841 1577,102; (3) 177 1,1926,206,210; (4) 187 15f; (5) 328f 1,49,202; (6) 488 o 267,293,301; (7) 488 o 241,244; (8) 488 o 237f, 258; (9) 488 o 290; 488i 6.1.76; (10) 186 15; (11) 217 1807,23; 488 o 237 (o.1820); (12) 217 14,22; (13) 488 o 222,230; (14) 488 o 239; 328f 2,55; (15) 488 o 252; 328f 2,54; (16) 480 25; 599b 1,652; (17) 83 71, 121,302; (18) 320b 161; (19) 1004b 83.

Marietidsel, *Silybum marianum*

Kraftig 50–120 cm høj plante med tornet-tandede hvidt marmorerede blade, violette blomster og kurvblade med lange udstående torne.

Hist og her omkring beboede steder forvildet fra tidligere dyrkning som læge- og prydblade, »vokser gerne i køkkenhaver såvel som i andre haver« (1648; 1).

Marietidsel slutningen af 1400-t ff skyldes legendedigtning, se nedenfor; *tidsel* 1533, *hvid tidsel* 1534, *sempertinerkorn* 1532–1772 måske til serpentin, idet man har sammenlignet bladernes (eller frøenes) pletter med et slangeskind, jf. *sempertineurt* 1648–1906; *stor stenbræk* 1534 også til andre planter anvendt mod nyre- og blæresten; *fruetidsel* o. 1700, 1891, *stingkorn* (om frøene) 1770ff, anvendt mod sidesting, *kvindetidsel* 1785, *vild artiskok* 1793, kurvene kan minde om køkkenplantens; *mæketidsel* 1793, 1924, *sølvblad* 1834–1904, *elfenbenstidsel* 1865, *korntidsel* 1867, trykfejl for krontidsel? sml. *Kristi eller Jesu tornekrone* Grumløse SSjælland; *amerikansk tidsel* Holbækegnen 1918 betegner vel det fremmedartede ved planten (2).

Om bladpletternes (og navnets) oprindelse beretter legenden: under flugten til Ægypten gav Marie sit barn die i ørkenen, nogle dråber af hendes mælk faldt på en halvvisse tidsel, der straks